

Nádai Pál: Könyv a gyermekről. (Két kötet, Franklin-Társulat.)

Magyarországon a napisajtó pecsételi meg a könyveknek sorsát. Aszerint, amint megjelenésekor hasábokon keresztül melegiben felmagasztalja, avagy néhány sorban lebecsüli, esetleg agyonhallgatja, alakul ki a nagyközönség előtt a könyv értéke. Ez dönti el egyúttal kelendőségét is. A tudományos, vagy legalább is komoly tárgyi kritika — olykor akad ilyen is — hónapok múltán cammog amaz után, s minthogy a «nagyközönség» amúgy sem olvassa, a könyvnek már nem árthat, de esetleg hasznára lehet a szerzőnek a már készülő új kiadásra.

Ezt Nádai könyvének ötletéből nem szemrehányásként mondjuk, hanem csak azért, hogy ennek a gyakorlatnak tudatára ébredjünk s jelezzük azokat a nehézségeket, amelyekkel megtisztelő bírálói megbízatásunk jár.

Az előttem fekvő mű egészen egyéni, bizonyára szerzője is az, s azért nem lesz talán hiba, ha a bírálat is ilyené alakul. Nádai a megtestesült idealizmus és optimizmus, aki rajong elveiért és a legmodernebb apostolokra esküszik; könyve valóban «a legmodernebb pädagogia útjain» halad, sőt helyenként a legszélsőbb hipermodernizmusba csap át. A szerző voltaképen egy művésszé redukált pädagogus, aki mindenben s mindenütt először a szépet keresi, azután a jót s végül a hasznosat s szükségeset. «Az emberiségnek olyan szervezése szükséges, melyben ne gazdasági, hanem esztétikai vagyonfelosztásért küzdjünk mindannyian» (II. 47); ő mindenekelőtt széppé óhajtja tenni a mindennapi életet (II. 232), szerinte a nevelőnek minden költő, építő, festő és muzsikus iránt hálásnak kell lennie (II. 234); ő még utolsó soraiban is (II. 235) a napfényes háztól reméli a több szeretetre és több keménységre (!) való nevelést. Én, aki a realizmus légkörében nőttem fel és pädagogiai pesszimistává lettem, ugyanezt a szerény kunyhótól és az élet küzdelmeitől várom. Sejttem is, hogy prózai megjegyzéseim az ő pädagogiai idealizmusát nem fogják kielégíteni, mert az én pädagogiai hitvallásom bizonyos konzervatizmust diktál s képtelen a multtól egyszerre egészen elszakadni. A Nádai Pál pädagogiai globuszából én csak az ideális féltekét látom; annak kiegészítője, a pesszimista félteke a kritikusra vár.

Szerzőnket joggal akár modern romantikusnak nevezhetném, aki főleg az új és az idegen felé fordul (magyar írókra csak elvétve hivatkozik), aki meglehetősen fölényesen ítéli meg a filozófiát és a tudományos pädagogiát, mindvégig kedves, de naiv optimizmussal hirdeti és magasztalja a még ki nem forrt és ki nem próbált újat, ami gyakorlata nélkülében soterja.

Szerinte «a fejlődést csak az örökké nyugtalan, örökké újat akaró, örökké alkotószellemek szolgálják igazán» (II. 136.); szuperlatívusokban dicsőíti az amerikai szellemet (I. 249; II. 180.: minden új gondolattal előre robbanó. Egyes. Áll., II. 202. 206. 210.) majd az angolért rajong (I. 125. stb.), máskor a germánokért (I. 136 f.)... de megfélemedezik két fontos dologról: arról, hogy mindazt, ami másutt bevált, nem lehet nálunk meghonosítani (II. 51.) és arról, hogy ennyi okos szó és jámbor óhajtás megvalósítására alkalmas emberek is kelljenek. *Men, not measures!* Ki tud pl. úgy mesélni, ahogy ő szeretné (I. 15.) s vajjon Gurlitt módszerére hány ember termett? Hisz a hivatalos felsőbbség tantervbeli konzervatizmusát a szerző maga is felpanaszolja! (I. 202.)

Könyvünk gerincét a gyermek művészi nevelése teszi, ez adja meg egyúttal jellegét. A II. kötet három első fejezete (87 lap) méltán mint külön «könyv a művészetről» jelenhetett volna meg, mely messze túlhaladja a szülők igényeit s jóészt inkább a szakköröket fogja érdekelni. Jól tudom, hogy a művészet értékelése a gyermek életében és nevelésében (legalább a papirosformában) felette divatos áramlat; azt is tudom, hogy ezt kikezdeni pogány istenkáromlás-számba megy — de azért ki kell mondanom, hogy én ebben az irányban jó adag túlzást látok; alkalmazhatóságát a tömegnevelésben erősen kétségbe vonom s úgy sejttem, hogy a jelennek ez a zenéje nem biztosítja eléggé a jövő kenyerét. Az a temérdek — csak betű, mely itt több száz oldalon sorakozik egymás mellé, ugyancsak nagynehezen bírja el azt a sok művészetet s az olvasó oázisként áhítozik egy-egy jó képre, amelyekben a 2. kiadásban — reméljük — nem is lesz hiány.

Éber figyelemmel olvastuk ezt a művet, melynek egyik nagy érdeme, hogy kikerülte az adatbeli túlterhelést és a tolakodó nagyképzű tudományosságot. Ha arról a benyomásról akarnék beszámolni, melyet bennem keltett, a szerzőnek azon szavaival élhetnék, melyeket ő a tánc hatásának szentel. (II. 91.)

Térszűke miatt észrevételeimnek csak kisebb részét jegyzem ide. Az Előszó — igaz — eredeti, de egyúttal olyan «dicsérieráda» (VIII—IX.), melyre a szerző épen nem szorult. Ilyes kitételek, mint «ideges regárdosság» (XII.), «pofoncsapásos pædagogia» (XV.) talán mégis kissé túlságosan nyugatiaskodók. A nevelésnek és a tanításnak bifurkációja (X.) már megvan, sőt, sajnos, hogy még megvan. A nevelés dilemmája (XII—XIV.) ellenben kitünő ötlet, sőt ennél jóval több: a pædagiának valóságos alapproblémája, mellyel «Die Erziehung zum Unrecht» c. tanulmányában e sorok írója is győrtözte magát. A veszedelem ott van, hogy az önzetlenséget mégsem

szabad a nevelési eszmények köréből kizárni, különben álláspontunkat joggal immorálisnak minősíthetnék. (XV.) De különösképen Nádain két kötetében nem tér erre vissza.

I. kötet: A görög gyermeknek a *sánta* rabszolga mesélt (11.): miért sánta? A csodás elemet a meséből nem zárnám ki, hisz bőven van belőle a hősköteményekben és a szerző által joggal dicsőített Grimmben is (15. 25. 28. 74.) Minthogy a jó mesemondó ritka, a meséket többnyire mégis csak olvasni fogják; a tanulság sem hiba (l. Lafontaine meséit 61). A népmesén való nevelés «szellemi alkoholmérgezés» (77.): ezt bizvást túlzásnak minősíthetjük, mert ameddig gyermek lesz, a mese mindig tetszeni fog neki. Az Arany-Gyulai népköltési gyűjteményben foglalt és valóban felhasználható anyag, tudtommal, jórészt már benne van olvasókönyveinkben (29). Nádain rosszúl ismeri a leánykakat, ha azt hiszi, hogy a babákat egyhamar megunják (40—41.) Ugyancsak van bizottságunk, mely az ifj. irodalmat szemmel tartja (70.); Wolgast könyve mellett (73.) miért nem említi Neményinek művét az ifjúsági irodalomról? az ifjúsági könyvtárnak osztályok szerint való tagozódása sok helyen szintén megvan már (84.). «A szivacs is ránéz könnyes szemeivel» (80.): nem gondolja a szerző, hogy ez inkább erőltetett, mesterkelt, mint érdekesítő? «Magdolna» (89.): talán Magelone-t akart mondani? Hogy olvasókönyveink a vidéket előnyben részesítik, (44.) az — gondolom — azért van, hogy megismertessék vele a fővárosi gyereket; tán külön kiadásokat lehetne rendezni a főváros és a vidék részére (én német olvasókönyvem 1. részében a főváros, 2. részében a vidék nevezetes látnivalóit adom képekkel). Gurlitt könyve («Verkehr mit meinen Kindern» Berlin, 3. kiad. é. n., 196. l.) itt fekszik előttem; amikor ez a szerző nálunk járt, egy nyilvános vita folyamán kifejtettem, hogy rendszere, melyért Nádain annyira lelkesedik, sohasem válhat közkinccsé, ha csak minden szülőből nem válik egy-egy Gurlitt (110.) A 113. lapon (fent) a történeti multnak lekicsinylésében bűnös a szerzőnk. A tradicionális eszmények ellen szól még II. 133; a középkor meg nem értése derül ki a II. 199. lapon. «A filantropok *minta-szerű* oktatása» (184.): érthetetlen jelző. «A gyermekpszichológusok egyik legkiválóbbja Lay» (220.): talán mégsem! A 239. lapon azt mondja, hogy a leányoknak többnyire az «elvont állapotok» iránt van jó emlékezetük, amihez szintén szó fér. A francia lokációs rendszerért (267) nem rajongunk, bár egy német internátusban magunkon tapasztaltuk. Talán túlzás az is, hogy szerzőnk a gyermektanulmányozástól várja a jövő pädagogia alapjainak megteremtését (229.).

II. kötet: Amit a 62. l. a görög hősokról mond, az tárgyilag kifogásolható. A modern táncmozgalmat részemről pæda-

gogiaiilag nem tartom valami értékesnek, hanem inkább eredetiségben alapuló jövedelmező üzleti vállalkozásnak, melynek vajmi kevés köze van a nevelésnek fennkölt eszményeihez. Egy másik helyen (174.) a szerző maga is kikel a tánciskolába való küldés és a túlságba vitt koncert- és operalátogatások ellen. Tévedés azt hinni, hogy a XVIII. század materialistái a gyermekeket rossznak tartották születésétől fogva (99—100.). Az enseignement moral laique hatását dicsőítvén (120), az éremnek másik oldalát látja; ítéletének helyesbítése végett tekintse meg Sadler könyvének illető fejezetét. Nem tudom, milyen forrásból merítette az új erkölcsi nevelésnek azt az eredményét, hogy Franciaországban az utolsó 20 év alatt a javítóintézetek felét be kellett csukni munkahiány miatt (121.); annyi bizonyos, hogy igen megbízható források szerint az utóbbi 20 év óta a fiatal bűnösök és züllöttek száma ép francia földön emelkedett, holott a lakosság nem szaporodott. Hogyan képzeli ezt: «evangéliumból litániát olvasni?» (136—7.). Az iskolai takarékpénztárakról szólva (211.), az önképzőköröknek időszerű reformját (Gidófalvy!) lehetett volna beszöni; amikor pedig igen helyesen a céllövés ellen foglal állást (129. 143. 213.), szervesen bevihette volna a békemozgalom ismertetését. Az amerikai pædagogianak, nevezetesen a koedukációnak dicséretében (182. f. és 202.) a helyszínén szerzett tapasztalataim alapján mondhatom, hogy túloz. A romantikát, Schillert és Fichtét a kozmopolitikus humanitás gondolatának szempontjából egy kalap alá vonni, kissé merész (191.). Natorpot és Bergemannt korunk két nagy szociálpædagogusának mondja (193.): itt mindenesetre Natorp a nagyobbik. «Vajjon miért ne szólhatna az állam úgy, ahogy... Leibnitz szólt? (197.) Gondolom, tollhiba *Fichte* helyett. «A klasszikus világgal való foglalkozás mennyi teremtő erőt lohaszt le és mennyi szörnyeteget nevel... (198.): túlzás! Ugyancsak túlzás az «eszmelavina» (202.) Dewey gondolata (204.) nem új: megvan már előtte másoknál is. A herbartianus felfogás és törekvések elítélésében («csiribiri témák» 220), nem értek egyet a szerzővel. A könyvben vannak részek, pl. a napfényes ház, kertvárosok, melyek benne nem okvetlenül szükségesegek; viszont nélkülöztem néhány eléggé fontos szempontot. Így a vallásról csak futólag emlékszik meg (115—6.); külön fejezetet szeretnünk volna olvasni arról, hogy milyen legyen a nevelő (II. 110—14.), a szülők kioktatásáról a leggyakoribb nevelési hibákról, nehézségekről (frikciók) és visszasságokról (II. 213—14.),* a gyermekek nyaralásáról, a bátorságra és tisztaságra való nevelésről, az idegen nyelvi

* Ilyesmit ajánlott már Locke a «Some Thoughts concerning Education» (1693) befejezésében, továbbá Rousseau «Émile»-jében. (III. 149. §.).

fecsegésről (parlizozás). A II. kötet végén egy részletes tárgymutató is jó szolgálatot tenne.

Feltétlen elismeréssel adózunk a szerző zamatos, festői és vonzó stílusának, mely költői és humoros részletekben is érvényesül. A könyvnek nem utolsó előnye, hogy a közönséget helyes magyarságra fogja tanítani, mert brilliánsan van megírva. Ép ez az elismerés az, mely feljogosít bennünket annak kimondására is, hogy helyenként ismétlésekbe esik a szerző és bőbeszédűsége ragadtatja magát. Még az én gyarló nyelvérzékem is néhány súlyosabb kisiklásra bukkant: «kicsérélt professzor» (II. 132.); a német «Austauschprofessor»-nak gondolom mégis csak jobban megfelelne a cseretanár vagy vendégtanár. Egy másik germanizmusa «kimondott betegség» (I. 255. ausgesprochene Krankheit!) ehelyett: határozott vagy való betegség. Emellett néhol keresetnek és mesterkéltnek látszik a magyarosság, így pl. «kiverekedni» (I. 63.), «az érdeklődés szarvánál fogva» (I. 224.), «kéne» (I. 248. és az Előszóban). Furcsa keverék az ilyen is «sublimenességével» (II. 53.); «szőrösszívű trieszti tengeri kalózkodó» (II. 85. szabadon a homéroszi «szőrösmellű» jelző után); «evangéliumi bűgással» (II. 91.); ifjúsági gilde-k (apródszervezetek I. 147.).

Mindezekkel éppen nem akartam a szerzőnek érdemét, művének jelességeit csorbítani s örülnék, ha egynémely megjegyzésemet hasznára fordíthatná. A «Könyv a gyermekről» című munkának mély népművelő hatása nem lehet kétséges; a szerzőtől ezután is sok jót várunk.

Kemény Ferenc.

*

Gudden, Hans dr.: Pubertät und Schule. Verlag der Ärztlichen Rundschau. Otto Gmelin, München, 1911. p. 29.

Pubertas alatt azt az időszakot értjük, mikor a nemi élet érettsége férfiassággá változik át. Testileg jellegzetes vonások lépnek fel, amelyek mint a «kamaszkor» jellemző tünetei mindnyájunk előtt ismeretesek. A pubertas lelki képébe eleinte még gyermekes vonások keverődnek, de azért már nem általános fogalmak szerint gondolkodik a gyermek, egyéni képzeleti kezdenek túlsúlyba lépni. Az ítélőképesség azonban még hiányos, az akarat pedig gyenge.

A pubertás időszakára leginkább jellemző, hogy alatta az érzések megváltoznak, ami rendkívüli hatással van az egész lélekre. Az akarat és az értelem növekedése azonban még nem állapodott meg. Az ideges és lelki behatások egész sorozata lép fel, amelyek majd jobban, majd kevésbé érvényesülnek és testileg gyenge egyéneknél beteges formákat öltenek. Szokott jelenség a kamaszkorban a szórakozottság, amit az új szervek kifejlődése, az erősödő ösztönök, új kedélyizgalom és a sok képzeleti fogalom megváltozása könnyen